

IN HET SLECHTSTE GEVAL

ISO-NOTITIE OVER HET ACCREDITIESTELSEL

**INTERSTEDELIJK STUDENTEN OVERLEG
BEMUURDE WEERD o.z. 1, 3514 AN UTRECHT
T 030 2302666 F 030 2304411
E ISO@ISO.NL I WWW.ISO.NL**

UTRECHT, MEI 2004

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	0
1 DOEL EN OPBOUW.....	2
2 HET ACCREDITATIESTELSEL.....	3
3 DE GEVOLGEN VAN HET VERLIEZEN VAN ACCREDITATIE.....	4
4 WORST CASE SCENARIO'S VOOR STUDENTEN.....	6
4.1 NIET-UNIEKE OPLEIDING.....	6
4.2 UNIEKE OPLEIDING.....	7
4.3 GROEP VAN OPLEIDINGEN DIE ONDER ÉÉN LABEL IN HET CROHO INGESCHREVEN STAAN.....	7
4.4 'NUMERUS FIXUS' OPLEIDINGEN.....	8
5 NEGATIEF ACCREDITATIEOORDEEL: WIE DOET WAT?.....	9
5.1 OVERHEID.....	9
5.1.1 Voorlichting.....	9
5.1.2 Diplomagarantie.....	9
5.1.3 Financiering.....	10
5.1.4 Wet- en regelgeving.....	10
5.2 INSTELLINGEN.....	11
5.2.1 Voorlichting.....	11
5.2.2 Begeleiding.....	11
5.2.3 Financiering.....	12
5.3 STUDENTEN.....	12
5.3.1 Voorlichting.....	12
5.3.2 Interne kwaliteitszorg.....	13
6 MAATWERK IN HERSTELPERIODE.....	14
7 AANBEVELINGEN VOOR EEN VOLWAARDIG ACCREDITATIESYSTEEM.....	16
7.1 CALCULEREND GEDRAG VAN DE OVERHEID.....	16
7.2 STRATEGISCH GEDRAG VAN DE INSTELLINGEN.....	16
7.3 DE KOSTEN VAN ACCREDITATIE.....	17
7.4 DE DRUK OP HET STELSEL VAN ACCREDITATIE.....	17
7.5 CALCULEREND GEDRAG VAN DE VBI'S.....	17
8 CONCLUSIE EN TOEKOMSTPERSPECTIEF.....	19

Bijlagen

Bijlage 1: Doorstroommatrix Technische Universiteit Delft

Bijlage 2: Inventarisatie bedrijven

1 Doel en opbouw

Het Interstedelijk Studenten Overleg (ISO) wil door middel van deze notitie aandacht vragen voor enkele mogelijke negatieve aspecten van het huidige accreditatiestelsel.

Sinds de invoering van het accreditatiestelsel in het Nederlandse hoger onderwijs, lijkt er door de verschillende betrokken partijen niet goed nagedacht over de consequenties die het verliezen van accreditatie heeft. Geen enkel land heeft zulke verstrekkende consequenties aan haar kwaliteitsstelsel verbonden als Nederland. Het lijkt dan ook niet aannemelijk dat de bewindspersoon uiteindelijk geen accreditatie verleent. Toen het ISO in deze vermoedens werd gesteund door de NVAO, was het tijd om de betrouwbaarheid van het huidige kwaliteitszorgsysteem te onderzoeken. In deze notitie zullen we daarom enerzijds kijken naar het accreditatiestelsel als geheel en naar de betekenis van het accreditatiestelsel voor studenten anderzijds.

Kort gezegd zullen instellingen en overheid ervoor moeten zorgen dat de student niet met lege handen komt te staan op het moment dat de opleiding niet wordt geaccrediteerd. Dit brengt ons op de vraag of instellingen en overheid aan deze zorgplicht kunnen voldoen. Instellingen moeten kunnen investeren in het herstellen van de opleiding, hiervoor zijn organisatorische en financiële investeringen vereist. Deze investeringen lijken op dit moment in de ogen van het ISO niet reëel. Hoger onderwijs instellingen en overheid zijn niet berekend op deze veranderingen en lijken er nu ook nog niet het belang van in te zien. Dit in ogenschouw genomen, proberen we in deze notitie vanuit de bestaande middelen oplossingen te zoeken voor de huidige tekortkomingen.

Na de inleiding volgen cases, die een schets geven van de verschillende situaties waarin een student terecht kan komen als de opleiding niet wordt geaccrediteerd. In het hoofdstuk daarop zal beschreven worden wat er zal moeten gebeuren op het moment dat er een negatief oordeel is gegeven. Het uitgangspunt hierbij wordt gevormd door de verantwoordelijkheden van de verschillende actoren. Hierna volgt een aantal aanbevelingen voor een volwaardig accreditatiestelsel. In dat hoofdstuk wordt vooruit gelopen op de evaluatie van het accreditatiestelsel in 2005, die zal worden uitgevoerd door de Inspectie van het Onderwijs.

2 Het accreditatiestelsel

Het Nederlandse hoger onderwijs kent een sterke traditie in kwaliteitszorg. Vanaf februari 2003 is het stelsel van interne kwaliteitszorg en externe visitaties uitgebreid met accreditatie: een formele goed- of afkeuring van een opleiding. Deze uitbreiding is ingegeven door het Bologna-proces, waarin een groot aantal Europese landen werkt aan een herkenbaar en transparant hoger onderwijsstelsel in Europa. Op den duur moet dit resulteren in een eenduidige erkenning van onderwijskwaliteit teneinde de mobiliteit van studenten en afgestudeerden te bevorderen.

In Nederland en in Vlaanderen worden de accreditaties verleend door de Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie i.o. (vanaf hier NVAO). Wil een opleiding geaccrediteerd worden, dan moet zij voldoen aan de vastgestelde eisen voor basiskwaliteit. Deze eisen zijn te vinden in de door de NVAO opgestelde kaders¹. Er wordt naar de volgende beoordelingskaders gekeken:

- Doelstelling opleiding
- Programma
- Inzet van personeel
- Voorzieningen
- Interne kwaliteitszorg
- Resultaten

Een opleiding wordt eens in de zes jaar geaccrediteerd door de NVAO. Voordat een opleiding geaccrediteerd wordt, heeft de opleiding bezoek gehad van een Visiterende en Beoordelende Instantie (VBI). De VBI functioneert onafhankelijk van opleidingen en instellingen van hoger onderwijs. Het panel van de VBI moet bestaan uit de volgende samenstelling: onderwijskundigheid, auditdeskundigheid, deskundigheid over de internationale ontwikkeling van de discipline en een student. De VBI brengt in een evaluatierapport advies uit aan de NVAO.

Een opleiding moet op alle onderwerpen van de beoordelingskaders opgesteld door de NVAO een voldoende scoren wil het geaccrediteerd worden. De VBI moet inzichtelijk maken hoe zij uiteindelijk tot een oordeel op de verschillende onderwerpen komt. De VBI geeft bij het eindoordeel over de kwaliteit van de opleiding aan hoe zij tot dit oordeel is gekomen. De VBI zal hierbij gebruik maken van het accreditatiekader gekoppeld aan de feitelijke gegevens van de opleiding, gesprekken en overige analyses tijdens de visitatie

Wanneer dit advies negatief is, heeft de opleiding de mogelijkheid binnen drie maanden een tweede beoordeling aan te vragen, eventueel bij dezelfde VBI. De kans is echter groot dat deze second opinion hetzelfde zal uitwijzen. Bij een blijvend negatief advies van de NVAO heeft de opleiding twee jaar de tijd om zich te verbeteren. In de tussentijd mag de opleiding geen studenten aannemen. Na deze twee jaar verkrijgt de opleiding wel of niet de gewenste accreditatie van de NVAO. De bewindspersoon hoger onderwijs beslist uiteindelijk of de opleiding gesloten moet worden, met alle gevolgen van dien.

¹ Uit kaders NAO, 14 februari 2003

3 De gevolgen van het verliezen van accreditatie

Wanneer een opleiding een negatief accreditatieoordeel krijgt zijn de consequenties groot. Hieronder wordt nader ingegaan op de gevolgen voor de instelling en opleiding van een negatief accreditatieoordeel.

De opleiding verliest het vertrouwen van studenten en kan geen nieuwe studenten aannemen in de herstelperiode van twee jaar. Een deel van de studenten zal deze opleiding niet in de herstelperiode willen afronden, maar zal zo snel mogelijk willen overstappen naar een opleiding die wél aan de eisen voor basiskwaliteit voldoet. Een ander deel van de studenten zal de betreffende opleiding wel blijven volgen. Deze studenten lopen echter het risico dat zij na twee jaar alsnog en onherroepelijk deze opleiding of instelling moeten verlaten.

De instelling zal zorg moeten dragen voor de studenten die nog studeren aan de opleiding. Daarnaast wacht de instelling de zware taak de basiskwaliteit weer op orde te brengen. Bij gelijkblijvende middelen zal het voor de opleiding erg moeilijk worden op termijn aan de gestelde kwaliteitseisen te voldoen.

Gedurende deze herstelperiode hangen grote consequenties als een zwaard van Damocles boven het hoofd van de opleiding en daarmee ook boven het hoofd van de student. Het negatieve accreditatieoordeel heeft gevolgen voor de inschrijving van de opleiding in het Centraal Register Opleidingen Hoger Onderwijs (CROHO). Dit register geeft recht op bekostiging, en is een vereiste voor het recht op studiefinanciering en het verlenen van titels. Daarom heeft een negatief accreditatieoordeel de volgende mogelijke gevolgen:

- De opleiding zal eventueel geen bekostiging meer krijgen van de overheid

Bij een negatief advies van de NVAO verliest de opleiding zijn recht op bekostiging. Zoals in het vorige hoofdstuk is aangegeven heeft alleen de bewindspersoon hoger onderwijs de bevoegdheid de opleiding toch te handhaven en daarmee in het CROHO ingeschreven te laten staan. Dat geeft aan dat een opleiding met een negatief accreditatieoordeel toch bekostigd kan worden. Uit het oogpunt van macrodoelmatigheid zou een bewindspersoon hiertoe kunnen besluiten. Het blijft natuurlijk wel de vraag of studenten dan nog aan deze opleiding willen studeren. Immers, de adviezen van de NVAO zijn openbaar.

- De opleiding mag geen rechtsgeldige diploma's meer afgeven

Bij een negatief accreditatieoordeel mag de opleiding per direct geen rechtsgeldige diploma's meer uitgeven. De door de overheid erkende titels en diploma's zijn beschermd en mogen niet zo maar gebruikt worden.

- Studenten aan de opleiding krijgen geen studiefinanciering meer

Wanneer de opleiding definitief haar accreditatie verliest, zal de student aan deze opleiding geen studiefinanciering meer krijgen. De student wordt nog wel in de gelegenheid gesteld de opleiding af te ronden, maar de vraag is welke student een opleiding wil afronden die geen erkende titels mag verstrekken en niet aan de basiskwaliteit voldoet. Het besluit van de bewindspersoon om de opleiding al dan niet voort te zetten is cruciaal voor instelling en student.

Instellingen zijn niet voorbereid op de verstrekende gevolgen van accreditatie en ook de overheid lijkt tot op heden niet te hebben nagedacht over de gevolgen van accreditatie. Dit betekent dat niemand op dit moment opgewassen is tegen de consequenties van accreditatie. Dat maakt het waarschijnlijk dat een bindend negatief accreditatieoordeel waarschijnlijk niet zal worden uitgesproken. Dat brengt ons op de vraag: is het huidige accreditatiesysteem een houdbaar systeem? Wat voor rol heeft de NVAO en welke rol zal deze organisatie in de nabije toekomst gaan spelen? De NVAO is een zelfstandig bestuursorgaan, maar voelt zij deze politieke vrijheid ook? En zal de bewindspersoon de stekker uit een opleiding durven te trekken?

Op deze vragen zullen we in het aanbevelingshoofdstuk terug komen. Nu gaan we eerst in op de gevolgen voor studenten bij het eerste negatieve oordeel van de NVAO. De opleiding krijgt dan twee jaar om zichzelf te bewijzen, maar is dat genoeg? En welke gevolgen heeft dat voor studenten? Hoe kunnen we studenten nog garanderen dat zij niet de dupe worden van het stelsel van accreditatie?

4 Worst case scenario's voor studenten

In de eerste hoofdstukken zijn we uitgebreid ingegaan op het accreditatiesysteem en de consequenties van een negatief accreditatieoordeel voor de instelling en opleiding. Dit hoofdstuk richt zich op de gevolgen van een negatief accreditatieoordeel voor studenten. De praktische gevolgen en onzekerheden voor studenten zullen in kaart worden gebracht, waarbij er voor elke opleidingscategorie een concreet voorbeeld wordt gegeven.

Achtereenvolgens wordt ingegaan op:

- Een niet-unieke opleiding; een opleiding zoals psychologie die op verschillende plaatsen wordt aangeboden.
- Een unieke opleiding; een opleiding zoals diergeneeskunde in Utrecht die maar op 1 plaats wordt aangeboden.
- Een groep van opleidingen die gezamenlijk onder één label in het CROHO ingeschreven staat en derhalve als geheel geaccrediteerd moet worden.
- Numerus fixus opleidingen; zoals geneeskunde.
- Het behaald hebben van een diploma aan een opleiding die kort daarna haar accreditatie verliest.

4.1 Niet-unieke opleiding

De niet-unieke opleiding wordt op verschillende instellingen in Nederland aangeboden. Wanneer deze opleiding een negatief oordeel krijgt van de NVAO, heeft de student enkele ingrijpende keuzes te maken.

Deze keuzes gaan echter wel gepaard met de nodige onzekerheden. Het is van cruciaal belang dat er goede begeleiding, relevante informatie en goede voorlichting is om de studenten op te vangen. De student kan er voor kiezen al tijdens de herstelperiode naar eenzelfde opleiding aan een andere instelling te gaan om te voorkomen dat ze later alsnog de opleiding moet verlaten. Ook kan de student kiezen de opleiding wel te vervolgen tijdens de herstelperiode.

Indien de student kiest de opleiding direct voort te zetten aan een andere instelling heeft dat de volgende consequenties:

- De instelling waar de student wil instromen moet de benodigde capaciteit bezitten voor de nieuwe instroom. De opleiding krijgt er namelijk een grote belasting bij. De opleiding zal niet alleen tijd, geld en energie moeten steken in de eigen studenten, maar ook in de gedupeerde studenten van de opleiding met een negatief accreditatieoordeel.
- De studenten zullen de nodige studievertraging oplopen omdat de programma's tussen de verschillende gelijksoortige opleidingen nu eenmaal niet vlekkeloos op elkaar aansluiten. Er zal daarom voldoende begeleiding aanwezig moeten zijn om de nieuwe studenten op te vangen en te begeleiden bij hun studietraject.
- Tevens is de kans groot dat de student moet verhuizen omdat de opleiding in een stad wordt aangeboden die op een te grote afstand ligt van de huidige studiestad. Dit betekent dat de student een geheel nieuw sociaal leven op moet bouwen en nieuwe woonruimte zal moeten zoeken. Dit vereist van de student de nodige mentale en financiële investeringen buiten de eigen invloedssfeer om.

Annette is tweedejaars bachelorstudent economie. De opleiding krijgt te maken met een eerste negatief accreditatieoordeel.

De eerste vragen waar Annette zich voor ziet zijn:

Zal ze de opleiding vervolgen aan deze instelling? Hierdoor loopt ze het risico dat na twee jaar, kort voor haar afstuderen, de opleiding definitief haar accreditatie verliest. Welke gevolgen heeft dit oordeel voor haar uiteindelijke diploma?

Als Annette besluit verder te studeren aan een andere instelling zal ze te maken krijgen met de vestiging van die andere instelling en dus eventueel met een verhuizing. Dat betekent niet

alleen opnieuw een kamer zoeken, maar ook dat ze weg moet van haar vrienden, haar studiematjes en de omgeving waar ze zo vertrouwd mee is geraakt. Ze komt in een onbekende stad terecht en moet opnieuw een sociaal leven opbouwen, zoals lidmaatschappen van studieverenigingen, sportclubs en gezelligheidsverenigingen. Dit heeft ook financiële consequenties, moet ze die alleen opvoeden?

Een ander belangrijk gevolg voor Annette is de aansluiting van de twee opleidingen. Sluiten de curricula naadloos op elkaar aan, of zal ze studievertraging oplopen? Kan ze direct overstappen of moet ze wachten op het volgende studiejaar, of collegeperiode? Behoudt ze haar behaalde curriculum tot nu toe, ook de vrijstellingen? Kan ze later zonder al te veel oponthoud instromen bij de Master die ze graag wil volgen? Bij wie kan ze terecht met al mijn vragen? Hoe gaat ze dit alles financieren?

4.2 Unieke opleiding

Een unieke opleiding wordt slechts op 1, of enkele, plaatsen in Nederland aangeboden. Wanneer deze opleiding een negatief accreditatieoordeel krijgt, is het voor de student erg moeilijk over te stappen naar een gelijke opleiding aan een andere instelling. Deze is er simpelweg gewoon niet. De student zal genoodzaakt zijn de twee jaar tijdens de herstelperiode op de opleiding te blijven. Wanneer de opleiding vervolgens definitief zijn accreditatie verliest moet de student de opleiding verlaten. De herstelperiode is hier dus cruciaal. In deze periode moet duidelijk worden wat de mogelijkheden voor de studenten zijn. Misschien dat er delen van de opleiding nog wel goed zijn en die alvast gevolgd kunnen worden. Misschien dat aan een verwante opleiding enkele vakken op maat kunnen worden gemaakt. Anders rest voor de student alleen de keuze de opleiding voort te zetten in het buitenland en dat is wel erg drastisch.

Annette studeert verkeersbordkunde aan instelling X. Na anderhalf jaar studeren doet het volgende probleem zich voor: de opleiding verkrijgt geen accreditatie. Wel heeft de opleiding twee jaar de tijd gekregen om zich te herstellen, waarna gekeken zal worden of de opleiding definitief wel of niet geaccrediteerd zal worden. Wat nu? Annette kan nu alleen maar hopen dat haar opleiding over twee jaar wel geaccrediteerd wordt.

Na twee jaar is het zover en ondergaat de opleiding van Annette de definitieve accreditatieprocedure. En waar zij al bang voor was, gebeurt: de opleiding wordt niet geaccrediteerd. Annette wordt nu verplicht haar opleiding ergens anders te voltooien. Maar waar? Moet ze nu naar het buitenland verhuizen om deze opleiding te kunnen afmaken, of is er in Nederland een opleiding die enigszins aansluit bij de door haar tot nu toe genoten opleiding en haar interesses? Kan ze straks nog wel solliciteren voor functies die zij ambieert? Krijgt ze certificaten voor de vakken die zij al gehaald heeft en wat zijn die nog waard? Moet ze gedwongen verhuizen en een nieuw sociaal leven opbouwen? Hoeveel studievertraging zal ze oplopen? Zal ze aansluiting kunnen vinden en wanneer zal ze kunnen instromen? Zal zij moeten wachten tot een nieuw studiejaar begint eer ze verder kan studeren? Wat zullen de financiële consequenties zijn en hoe gaat dat opgevangen worden?

4.3 Groep van opleidingen die onder één label in het CROHO ingeschreven staan

Een apart geval wordt gevormd door de opleidingen die aan dezelfde instelling op meerdere vestigingen worden aangeboden maar onder één CROHO-label zijn geregistreerd. Deze worden namelijk ook onder één noemer geaccrediteerd. Het is echter vaak dat deze opleidingen per locatie anders worden ingericht en aangeboden. Wanneer één vestiging niet voldoet hoeft dat nog niets over de andere vestigingen te zeggen. Helaas moeten volgens de wet nu alle vestigingen sluiten op het moment dat er een vestiging niet geaccrediteerd wordt. Dit

betekent dat er in één keer veel studenten van opleiding moeten veranderen en ook niet opgevangen kunnen worden op een andere vestiging.

Annette studeert onderwijskunde op een van de vijf vestigingen van de onderwijsinstelling. Tijdens een eerste accreditatieronde bleek dat een van de vestigingen niet de gewenste kwaliteit kon leveren en dus een herstelperiode krijgt van twee jaar. Dan blijkt dat er te weinig is verbeterd. Als gevolg hiervan moet Annette samen met een enorm grote groep medestudenten stoppen met haar opleiding. Hoe gaan zij opgevangen worden?

Zullen de studenten in Nederland opgevangen kunnen worden? Wat zijn de consequenties van een scheve verhouding tussen het aantal eigen studenten en de grote groep instromers?

In het ideale geval zouden Annette en haar medestudenten opgevangen worden op één van de andere locaties van de instelling waar de opleiding onderwijskunde aangeboden wordt. Deze locaties voldoen immers wél aan de criteria voor basiskwaliteit. Deze opleidingen lijden nu onder het niet voldoen aan basiskwaliteit door die ene locatie. Door de vestiging die niet aan de basiskwaliteit voldoet af te stoten, kunnen de andere opleidingen wel accreditatie verkrijgen en blijven voortbestaan. Annette en haar medestudenten zouden goed aansluiting kunnen vinden op een van de andere locaties en zouden verzekerd zijn van een goed vervolg van hun studie. Maar helaas staat de wet- en regelgeving dit nog niet toe. Annette moet nu op zoek naar een nieuwe opleiding met alle gevolgen van dien.

4.4 'Numerus fixus' opleidingen

Bij een negatief accreditatieoordeel van een numerus fixus opleiding is het erg moeilijk de studenten over te plaatsen naar een andere opleiding. Er bestaat niet voor niets een numerus fixus: het opleidingsaanbod is schaars. De numerus fixus opleidingen die de gedupeerde studenten aan moeten nemen komen onder druk te staan. Het opleidingsaanbod is verkleind en de instroom is ineens extra toegenomen.

De student zal geen andere keuze hebben komt voor verschillende vragen te staan.

Annette studeert geneeskunde. Haar opleiding ondergaat het accreditatieproces, maar verkrijgt geen accreditatie. Wel krijgt de opleiding twee jaar de tijd om zich te herstellen, waarna een definitieve accreditatie zal volgen. Annette is zich terdege bewust van de mogelijke consequenties die haar boven het hoofd hangen en wil dan ook zo snel mogelijk haar opleiding aan een andere instelling vervolgen. Dit is helaas niet mogelijk, omdat het een numerus fixus opleiding betreft en de andere opleidingen niet zomaar extra studenten aannemen. Annette wordt dan ook gedwongen om aan dezelfde instelling haar opleiding te vervolgen.

Als na twee jaar de opleiding definitief niet geaccrediteerd wordt, breekt bij Annette het angstzweet uit. Wat nu? Ze heeft toch het recht haar opleiding te voltooien? Maar waar kan ze terecht? Annette wil graag naar een andere instelling, daar deze goed aangeschreven staat, ze goede aansluiting zal kunnen vinden bij het onderwijs en een verhuizing naar deze stad haar niet tegenstaat. Helaas heeft deze instelling geen plaats voor Annette.

In welk jaar kan ze instromen en zal moeten ze wachten tot het begin van het nieuwe studiejaar voor ze verder kan studeren? De geneeskundeopleidingen in Nederland hebben gekozen voor verschillende opbouw van de curricula en leggen elk verschillende accenten. Zal ze veel studievertraging oplopen? Zal ze vrijstellingen kunnen verkrijgen voor de vakken die ze al gehaald heeft?

Zal ze in haar nieuwe woonplaats goede woonruimte vinden en een sociaal leven kunnen opbouwen? Geneeskunde is een opleiding die langer duurt dan de gemiddelde opleiding en Annette had erop gerekend tijdens haar co-schappen geld te moeten lenen om rond te komen. Maar wat nu ze ongewild studievertraging gaat oplopen? Hoe kan ze dit financieel ondervangen?

5 Negatief accreditatieoordeel: wie doet wat?

De cases uit het vorige hoofdstuk laten zien dat de gevolgen van het verliezen van accreditatie enorm zijn, en dat het ontbreekt aan een duidelijke taakverdeling voor het opvangen van studenten. Het ISO vindt dat aangaande kwaliteit van onderwijs zowel overheid als instellingen een zorgplicht hebben voor studenten. Dit heeft een aantal consequenties die in dit hoofdstuk worden uitgewerkt. Hierbij zijn de verantwoordelijkheden van de overheid, de instellingen en student van elkaar onderscheiden en zullen er gerichte aanbevelingen worden gedaan. We proberen hierbij zoals gezegd zoveel mogelijk rekening te houden met bestaande middelen.

5.1 Overheid

De overheid is eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het hoger onderwijs. Op de vraag wat er gebeurt wanneer een opleiding niet geaccrediteerd wordt, heeft de overheid nog geen pasklaar antwoord. De overheid moet daarom als eerste zorgen voor een degelijk en betrouwbaar stelsel van kwaliteitszorg.

Als stelselverantwoordelijke moet de overheid zorgen dat er een vangnet is voor studenten en instellingen bij een negatief accreditatieoordeel. Dit kan de overheid in zekere mate overlaten aan de instellingen, maar zij moet wel nagaan of de opvangmaatregelen aanwezig en ondersteunend zijn. De overheid zal hierin haar verantwoordelijkheid moeten nemen en moeten voorzien in heldere voorlichting, goede begeleiding, financiële compensatie en adequate wetgeving.

5.1.1 Voorlichting

Voorlichting aan de student is essentieel. Accreditatie is een nog onbekend fenomeen waar (aankomende) studenten ver vanaf staan. Dit is onacceptabel aangezien de kwaliteit van het onderwijs mede door de student gemaakt en beoordeeld wordt. Er moet heldere, eenduidige voorlichting komen om studenten in staat te stellen hun actieve en controlerende rol te laten vervullen. Studenten moeten weten wat het accreditatieproces inhoudt, wat de consequenties zijn en wat je als student kunt doen.

Hiertoe moeten studenten niet lang hoeven te zoeken naar informatie over accreditatie. Dit zou kunnen via de website van het ministerie van OCW, al merken we als studentenorganisatie dat deze website nog lang niet genoeg door studenten bezocht wordt. Ook zou de IBG via haar website kunnen wijzen op accreditatie en door kunnen verwijzen naar informatiebronnen.

- Aanbeveling:
De overheid dient de student van duidelijke informatie te voorzien over wat accreditatie inhoudt en wat de gevolgen zijn als een opleiding geen accreditatie krijgt. Via websites van OCW en IBG kunnen studenten geïnformeerd worden.

5.1.2 Diplomagarantie

Eerder behaalde diploma's worden niet altijd op dezelfde waarde geschat als op het moment van afgifte. Uit een inventarisatie door het ISO onder bedrijven en instellingen blijkt dat werkgevers nog niet specifiek naar accreditatiekeurmerken kijken bij sollicitaties. Echter, de meeste organisaties geven aan de reputatie van een instelling/opleiding mee te nemen in de beoordeling van sollicitanten. Daarnaast wordt door de meeste organisaties aangegeven dat zij huiverig zullen zijn kandidaten aan te nemen die afgestudeerd zijn aan een opleiding die recent niet geaccrediteerd is. Dit geldt in sterkere mate voor afgestudeerden van kleinere en minder bekende/erkende instellingen dan voor grote instellingen/opleidingen (voor meer informatie zie Bijlage 2).

Een negatief accreditatieoordeel zal dus mogelijk kunnen leiden tot diplomadeflatie. Met name bij sollicitaties zullen afgestudeerden van de betreffende opleiding tegen dit probleem aan lopen. Daarom zal de waarde van de diploma's centraal moeten worden geregistreerd. Indien het diploma als volwaardig wordt gekenmerkt kan een student een bewijsstuk krijgen. Indien de opleiding niet als volwaardig diploma wordt gekenmerkt moet de student begeleiding krijgen om

alsnog een volwaardig diploma te verkrijgen. Zeker gezien de cyclus van 6 jaar accreditatie is dit laatste punt van groot belang.

- Aanbeveling:

De overheid moet zorg dragen dat studenten met een volwaardig diploma hun studie afronden als de opleiding een negatief accreditatieoordeel krijgt. Het opnemen van de waarde van diploma's in een diplomabank kan hierin een goede begeleiding vormen.

5.1.3 Financiering

Naast zaken als begeleiding en voorlichting is een financiële compensatie voor de student van groot belang. Studenten hebben niet gekozen om te studeren aan een opleiding die niet aan de eisen voor basiskwaliteit blijkt te voldoen. De student zal mogelijk een achterstand oplopen omdat zijn studie niet het gewenste niveau had. Tevens is het niet altijd mogelijk om precies dezelfde opleiding voort te zetten aan een andere instelling. De aansluiting op een zelfde opleiding elders wordt des te moeilijker, omdat de diversiteit in het opleidingsaanbod sterk groeit. Wanneer de student moet verhuizen zal hij te maken krijgen met een nieuwe leefomgeving en zal hij dus een nieuw sociaal leven moeten opbouwen.

De extra kosten die een student krijgt door bovengenoemde gevolgen van het negatieve accreditatieoordeel moeten worden gecompenseerd. Wie buiten zijn schuld om studievertraging oploopt moet daarvoor vergoeding krijgen. De student zal behoefte hebben aan extra studiefinanciering, verlenging van de OV-studentenkaart en een vergoeding voor het extra te betalen collegegeld. De bijkomende kosten voor huisvesting, boeken etcetera, zijn daar nog niet eens in meegenomen.

- Aanbeveling

De overheid zal door middel van het verstrekken van extra studiefinanciering, verlenging van de OV-studentenkaart en een vergoeding voor het extra te betalen collegegeld de student moeten ondersteunen. Daarnaast zal de overheid bijscholing voor pas afgestudeerden moeten vergoeden en moeten instellingen kunnen rekenen op extra vergoeding voor de opvang van gedupeerde studenten.

5.1.4 Wet- en regelgeving

De wetgeving betreffende accreditatie heeft aanvullingen. Wanneer een opleiding haar accreditatie verliest of dreigt te verliezen, kunnen studenten van deze opleiding niet terugvallen op de WHW². Hierin staat niets over de zorgplicht van de overheid en de instellingen. Ook staat er niets in over wie welke verantwoordelijkheid heeft wanneer een opleiding haar accreditatie verliest. Het ISO vraagt daarom om een heldere en complete wetgeving die de positie van de student waarborgt.

Een aanpassing in de regelgeving voor accreditatie die volgens het ISO zeer nodig is, betreft opleidingen op meerdere locaties. Indien een opleiding onder één CROHO-label wordt aangeboden op meerdere locaties, kan de opleiding op dit moment alleen voor accreditatie in aanmerking komen als uit het oordeel van de VBI blijkt dat elke locatie voldoet aan de in dit kader genoemde criteria voor basiskwaliteit. Het is zonde om de kwalitatief goede locaties te sluiten terwijl ze wel aan de maat zijn. Er komen studenten op straat te staan die anders een goede opleiding hadden kunnen afronden. En de andere vestigingen van de opleiding kunnen hulp bieden in de herstelperiode. Daarom zal het accreditatieoordeel onderscheid moeten kunnen maken naar de verschillende locaties van een opleiding.

- Aanbeveling

Het ISO vraagt om een aanvulling van de wetgeving, gericht op zorgplicht en verantwoordelijkheden van zowel de overheid als de instellingen. Een aanpassing in de regelgeving zal ervoor moeten zorgen dat het accreditatieoordeel onderscheid kan maken naar de verschillende locaties van een opleiding.

² Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek. Hierin staat onder meer alle wetgeving rondom het accreditatiestelsel.

5.2 Instellingen

Ook hoger onderwijsinstellingen hebben verantwoordelijkheden ten opzichte van studenten. Instellingen moeten een plan van aanpak gaan opstellen voor het geval dat een opleiding niet geaccrediteerd wordt. Dit zou onderdeel moeten zijn van een instellingsbreed kwaliteitsbeleid.

5.2.1 Voorlichting

De instelling zal moeten voorzien in goede voorlichting en duidelijke informatievoorziening. Zij moet studenten informeren via haar website of andere communicatiemiddelen over het accreditatieproces en de gevolgen ervan. Daarnaast zou de instelling de medezeggenschap actief moeten informeren over accreditatie.

Vervolgens moet de instelling een aparte vraagbaak opstellen voor als een opleiding een negatief accreditatieoordeel krijgt. Studenten krijgen met veel vragen te maken. Wat gebeurt er met mijn opleiding? Wanneer weet ik dat de opleiding definitief wel/niet geaccrediteerd wordt? Waar kan ik mijn studie voortzetten? Vind ik wel goede aansluiting bij de vakken van de nieuwe opleiding? Krijg ik certificaten voor reeds behaalde resultaten en wat zijn deze waard? Wanneer zal ik bij een nieuwe opleiding kunnen instromen? Hoeveel studievertraging loop ik op? Kan ik wel instromen in de gewenste Master?

Deels kan de instelling zich voorbereiden op dit soort vragen. De instelling kan zorgen voor een helder overzicht van het opleidingsaanbod dat aansluit bij de opleidingen die zij aanbiedt. Door op voorhand duidelijk in beeld te brengen welke doorstroommogelijkheden mogelijk zijn, kunnen studenten zonder onnodig tijdsverlies doorstromen naar een vergelijkbare opleiding. Dit kan in de vorm van matrices; deze matrices komen de voorlichting ten goede en zullen tevens de begeleiding ontlasten.

Als voorbeeld kan de doorstroommatrix dienen, die momenteel door de drie Technische Universiteiten is opgezet in het kader van het Sectorplan Wetenschap & Technologie. Het gaat hier om een duidelijk schematisch overzicht waarin de mogelijkheden worden aangegeven om na het voltooien van een Bachelor-opleiding door te stromen naar verschillende Masters. Er wordt hier een onderscheid gemaakt tussen het doorstromen zonder het volgen van extra vakken en de mogelijkheden na een schakelprogramma van 30 of 60 ECTS (zie Bijlage 1).

In dit voorbeeld gaat het om de doorstroom van Bachelor naar Master. Het is belangrijk om in het achterhoofd te houden dat het in de situatie van het niet verkrijgen van accreditatie door een opleiding zal gaan om de doorstroom van Bachelor naar Bachelor en van Master naar Master. Voor het opstellen van bruikbare en waardevolle doorstroommatrices is het van belang dat instellingen contact hebben met elkaar om overeenstemming te bereiken.

- Aanbeveling:

De instelling dient te zorgen voor een helder overzicht van het opleidingsaanbod dat aansluit bij de opleidingen die zij aanbiedt. Dit kan in de vorm van matrices.

5.2.2 Begeleiding

Studenten die studeren aan een opleiding die haar accreditatie verliest of dreigt te verliezen, hebben veel individuele vragen. Studenten zitten in verschillende fases en hebben door de keuzevrijheid binnen de studie andere accenten gelegd binnen hun opleiding. Geen enkel antwoord en geen enkele keuze zal precies hetzelfde zijn. Daarom is een individuele benadering noodzakelijk, voor zowel inhoudelijke als procedurele vragen en problemen van studenten.

Deze individuele benadering vergt echter veel van de studiebegeleiders. De werkdruk wordt erg hoog en de opleiding heeft niet voldoende capaciteit in huis om hieraan te kunnen voldoen. In een normale situatie hebben studieadviseurs hun handen al vol, maar bij een negatief accreditatieoordeel zal de belasting alleen nog maar zwaarder worden. Deze overbelasting zal opgevangen moeten worden, bijvoorbeeld via hulp van aanverwante opleidingen binnen de instelling. Dit betekent een krachtenbundeling van de verschillende studiebegeleiders van de aanverwante opleidingen.

Zowel studieadviseurs van de niet-geaccrediteerde opleiding als studieadviseurs van de opleiding(en) die de gedupeerde studenten opvangen spelen een belangrijke rol. Een student heeft op zijn nieuwe opleiding behoefte aan een aanspreekpunt en een begeleider die weet wat

zijn achtergrond is. Door samenwerking tussen de studieadviseurs gaat er geen informatie verloren en zal de overstap beter verlopen.

- Aanbeveling:
Individuele begeleiding van studenten is noodzakelijk. Dit betekent een krachtenbundeling van zowel studieadviseurs van de niet-geaccrediteerde opleiding als studieadviseurs van de opleiding(en) die de gedupeerde studenten opvangen. Daarnaast zal een student moeten kunnen rekenen op inhoudelijke begeleiding bij het wegwerken van de opgelopen studieachterstand.

5.2.3 Financiering

De financiële situatie van de instelling komt onder druk te staan wanneer een opleiding wegvalt. De kosten voor de herstelperiode om de door de VBI geconstateerde hiaten weg te werken zijn hoog. De opleiding moet investeren om de kwaliteit weer op niveau te krijgen. Daarnaast moet de opleiding tijdens de herstelperiode investeren in begeleiding en voorlichting aan studenten.

Wanneer een opleiding gesloten wordt zullen de studenten uitstromen naar andere instellingen. Deze moeten financieel ook in staat gesteld worden deze instroom aan te kunnen. Er zal sprake zijn van een verhoogde instroom waardoor de onderwijscapaciteit moet worden uitgebreid. Het gaat dan om praktische zaken als materieel, personeel en andere kernvoorzieningen in het hoger onderwijs. Instellingen moeten kunnen rekenen op extra vergoeding van de overheid voor de opvang van de instroom. Tevens moet een instelling een buffer hebben om deze en andere extra kosten te kunnen dragen. Het is daarom noodzakelijk dat een instelling een noodfonds opbouwt, zich verzekert of anderszins een bedrag reserveert voor het geval waarin één van haar opleidingen niet wordt geaccrediteerd.

- Aanbeveling:
Een instelling moet zorgen voor een buffer om de extra kosten, die het niet accrediteren van één van haar opleidingen met zich meebrengen, te kunnen dragen. Het is daarom noodzakelijk dat een instelling een noodfonds opbouwt, zich verzekert of anderszins een bedrag reserveert.

5.3 Studenten

In de rolverdeling bij een negatief accreditatieoordeel mogen de studenten niet uitgesloten worden. De student heeft immers ook een taak bij de waarborging van de kwaliteit van het onderwijs en de verbetering daarvan. De student wordt als participant beschouwd binnen het hoger onderwijs en maakt op die manier deel uit van het hele proces binnen het hoger onderwijs.

5.3.1 Voorlichting

Allereerst heeft de student de verantwoordelijkheid het maximale uit het onderwijs en uit zichzelf te halen. Dit vergt een actieve houding. De student heeft in de ogen van het ISO zelf een verantwoordelijkheid zich te informeren over de studie, opleiding en randvoorwaarden van studeren in het hoger onderwijs. Als voldaan is aan goede voorlichting over het accreditatieproces is het aan de student om deze informatie tot zich te nemen. Als participant heb je tevens de taak de verbeterpunten binnen het onderwijs aan te geven. De opleiding is gebaat bij een kritische student die aangeeft wanneer iets binnen de studie niet voldoet aan de basiskwaliteit. Alleen op die manier kan een opleiding gericht te werk gaan bij het behouden en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. Het is daarom aan de student om de klachten over de opleiding te uiten bij medezeggenschapsorganen, ombudsman of andere vormen van studenteninspraak.³

- Aanbeveling:
Studenten moeten zichzelf een actieve houding aanmeten, omdat ze zelf medeverantwoordelijk zijn voor hun opleiding. Daartoe is het van groot belang dat ze weten wat accreditatie inhoudt.

³ Voor meer informatie zie: ISO-notitie Het falen van de MUB, 2003 en E=E-notitie Eindrapport functioneren van opleidingscommissies UvA en VU, 2003

5.3.2 Interne kwaliteitszorg

Als participant heb je tevens de taak de verbeterpunten binnen het onderwijs aan te geven. De opleiding is gebaat bij een kritische student die aangeeft wanneer iets binnen de studie niet voldoet aan de basiskwaliteit. Alleen op die manier kan een opleiding gericht te werk gaan bij het behouden en het verbeteren van de kwaliteit van het onderwijs. In het hoofdstuk dat ingaat op een volwaardig accreditatiesysteem zullen we terugkomen op de rol van de student binnen het accreditatiestelsel.

Bij het opstellen van een goed kwaliteitszorgstelsel moeten studenten een grote rol spelen. Als participant binnen het onderwijs zullen zij heel vakspecifiek aan moeten geven waar de plussen en de minnen binnen de opleiding bestaan. Ondanks een negatief oordeel aan de opleiding kunnen bepaalde vakken nog gewoon aan de opleiding worden gevolgd, terwijl voor andere onderdelen gebruik zal moeten worden gemaakt van andere opleidingen en docenten.

De instelling zal met de student zogenaamde onderwijsafspraken moeten maken. Deze kunnen ervoor zorgen dat de student in samenwerking met de instelling een volledig en kwalitatief goede studie kan afronden, omdat voor iedere student een apart studietraject wordt overeengekomen. In de toekomst moet deze terugkoppeling met de studenten structureel en formeel een plaats krijgen binnen de opleiding. De student krijgt op deze manier een eigen verantwoordelijkheid over de eigen studie, evenals de instelling, en zal daardoor eerder geneigd zijn zich een actieve houding aan te meten.

Door deze actievere houding zal de student zich naar verwachting beter gaan informeren over studeren in het hoger onderwijs en zich ook actiever gaan bemoeien met de kwaliteit van de opleiding. Een verhoogde participatie in de medezeggenschap is daarom te verwachten. Dit zal er voor zorgen dat het interne kwaliteitszorgsysteem beter gaat functioneren. Daarnaast heeft het als gevolg dat er minder kans zal zijn op een negatief accreditatieoordeel en minder problemen met de ruime omloopsnelheid van de accreditaties. Doordat een opleiding in de huidige wetgeving slechts een keer in de zes jaar wordt geaccrediteerd wordt er een grote nadruk gelegd op de interne kwaliteitszorg. Dat maakt aanscherpingen in dit interne systeem nog urgenter.

- Aanbeveling:

Onderwijsafspraken tussen student en instelling vormen een goede ondersteuning voor het interne kwaliteitszorgsysteem. Studenten zullen zich actiever bemoeien met de kwaliteit van de opleiding. Ook maken onderwijsafspraken individuele trajecten in de herstelperiode mogelijk waardoor de student zo min mogelijk studievertraging hoeft op te lopen. In het volgende hoofdstuk wordt hier nader op ingegaan.

6 Maatwerk in herstelperiode

In navolging van het vorige hoofdstuk zal in dit hoofdstuk kort worden stil gestaan bij maatwerk in de herstelperiode. Bij de onderverdeling van verantwoordelijkheden werd duidelijk dat er meer ruimte moet zijn voor de specifieke onderdelen van de opleiding. Niet de hele opleiding is kwalitatief onder de maat, wel delen ervan. Niet elke student heeft dezelfde wens voor het herstellen en/of aanpassen van de opleiding in de herstelperiode en erna. Dat maatwerk hebben we al even aangegeven door stil te staan bij onderwijsafspraken. Hier gaan we dieper in op de specifieke onderdelen van de opleiding.

In een recent artikel, "Te streng accreditatiestelsel schiet doel nu al voorbij" geschreven door kwaliteitszorgdeskundige Mostert⁴ komt naar voren dat visitatie en de ultieme beslissing over bekostiging zoveel mogelijk gescheiden moeten blijven. Daarbij werd door hem aangegeven dat in het oude systeem met rode en gele kaarten werd gewerkt en opleidingen dus reële verbetermogelijkheden kregen. Met de herstelperiode in het nieuwe stelsel krijgt de opleiding twee jaar de tijd te verbeteren, maar mogen geen nieuwe studenten worden aangenomen. De opleiding krijgt hierdoor geen eerlijke kans zich te verbeteren en zal ook geen intrinsieke motivatie kennen zich echt te willen verbeteren. Het is noodzakelijk een herstelperiode van twee jaar in te voeren waarin de opleiding afspraken maakt met de overheid en haar studenten over de verbeteringen.

Bij de beoordeling van de opleiding letten de VBI's zoals gezegd op alle onderwerpen uit het beoordelingskader van de NVAO. De VBI maakt vervolgens inzichtelijk hoe zij op elk onderdeel tot een eindoordeel komt. Hierbij komen het docerend personeel, de cursussen en de faciliteiten aan bod. De beoordeling is daarmee dus direct de verzameling aanbevelingen voor de opleiding. Het maatwerk wat de VBI hiermee kan leveren is van cruciaal belang voor de herstelperiode. Het zal niet vaak gebeuren dat een opleiding op elke cursus of docent slecht blijkt te presteren. We hebben gezien dat de gevolgen voor de instelling en student bij een eerste negatieve beoordeling enorm kunnen zijn, dat is voor niemand wenselijk. Een instelling wil zijn studenten graag behouden, studenten willen niet overstappen naar een andere instelling of zelfs opleiding. We kunnen deze gevolgen inperken door de goede onderdelen uit de opleiding te selecteren en te benadrukken in de herstelperiode. Vakken die eigenlijk wat later in het curriculum gegeven worden zouden kunnen worden verschoven zodat studenten kunnen blijven studeren. Docenten zouden misschien aanverwante vakken kunnen doceren. Op deze manier hoeven studenten niet te stoppen, over te stappen of vertraging op te lopen. Terwijl de goede onderdelen blijven bestaan kan er gewerkt worden aan overige delen van het curriculum. En mocht het voor de opleiding niet mogelijk te zijn om binnen een normaal studietempo van studenten delen van het curriculum te verbeteren, kunnen studenten voor enkele vakken uitwijken naar andere instellingen of faculteiten binnen dezelfde instelling.

Aan de hand van de nauwkeurige analyse van de VBI kan de instelling een gericht verbeterplan opstellen. Het verbeterplan zal een cruciale rol spelen in de herstelperiode. Alle partijen hebben hun eigen aandeel binnen dit verbeterplan.

1. Overheid: Het verbeterplan kan niet vrijblijvend aangenomen worden, maar zal een strenge toetsing moeten kennen. Het gaat immers om de kwaliteit van het onderwijs en de toekomst van de studenten aan deze opleiding. De consequenties zijn te groot wanneer deze opleiding na twee jaar alsnog niet aan de kwaliteit blijkt te voldoen. Ook hier is de overheid verantwoordelijk voor het proces dat zich gaat afspelen. Het ISO is van mening dat de Inspectie van het Onderwijs in deze periode een begeleidende en controlerende rol moet krijgen. Zij zullen het verbeterplan moeten goedkeuren en controleren hoe deze bij de opleiding wordt overgenomen en wordt doorgevoerd.

2. De instelling: De opleiding gaat als het ware een contract aan met de overheid waarin zij verantwoordt hoe zij zich wil verbeteren en om te voldoen aan de basiskwaliteit. De Inspectie van het Onderwijs zal het verbeterplan goedkeuren en de voortgang in de gaten houden en

⁴ Hoger Onderwijs Persbureau, april 2004

controleren. Ook moet hierin heel duidelijk de relatie van de instelling met haar opleidingsbestuur, de studenten en de medezeggenschap zijn opgenomen. Op deze manier wordt het interne kwaliteitsstelsel meer gekoppeld aan het externe kwaliteitsstelsel. In de kaders van de NVAO is het interne kwaliteitsstelsel wel een eis, maar wordt het niet gelinkt aan het externe kwaliteitszorgstelsel.

3. Student: De analyse van de VBI geeft aan waar onvoldoende gescoord is en waar voldoende. In de herstelperiode zal er druk komen op het interne kwaliteitszorgstelsel. Voor studenten wordt er een actieve nauwlettendheid bij hun opleiding gevraagd. Op die manier wordt voorkomen dat een opleiding weer snel terugvalt in het oude patroon en presteert onder de kwaliteitsnorm.

7 Aanbevelingen voor een volwaardig accreditatiesysteem

Uit het voorgaande blijkt dat de consequenties van het verlies van accreditatie verstrekkingen hebben voor studenten, instellingen en overheid. Zowel organisatorisch als financieel zal het een zware taak worden voor alle partijen deze gevolgen het hoofd te bieden. Het vermoeden bestaat daarom dat de gevolgen zo groot zijn dat er geen definitief negatieve accreditatieoordelen door de NVAO zullen worden uitgedeeld. In dit hoofdstuk zullen we hier wat nader op ingaan door het strategisch gedrag van VBI's, instellingen en de overheid te bekijken. Als er werkelijk sprake is van strategisch gedrag onder deze partijen, betekent dat het stelsel verkeerde reacties uitlokt. Het is daarom van belang te kijken naar eventuele verbeteringen aan het stelsel. Wat kan dit strategisch gedrag ondervangen en hoe komen we uiteindelijk tot een betrouwbaar kwaliteitsstelsel?

7.1 Calculerend gedrag van de overheid

De bewindspersoon hoger onderwijs is uiteindelijk eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs. Dit uit zich in een bevoegdheid om op basis van het advies van de NVAO de beslissing te nemen of een opleiding moet sluiten of zich mag handhaven. Dit geeft de bewindspersoon binnen het accreditatiestelsel een grote eindverantwoordelijkheid. Het is erg belangrijk te kijken naar de redenen waarom een opleiding zal blijven voortbestaan, ondanks het advies van de NVAO. De bewindspersoon hoger onderwijs zorgt voor de macrodoelmatigheid van het onderwijsaanbod. Er zijn talloze opleidingen die een grote maatschappelijke functie vervullen. Te denken valt aan opleidingen als geneeskunde, politieacademie, nurse practitioner, etcetera. De Nederlandse samenleving heeft behoefte aan deze beroepen. Er zullen daarom altijd opleidingen in deze sectoren moeten worden aangeboden. Er bestaat hier een frictie tussen macrodoelmatigheid en de kwaliteit van het onderwijs. Ondanks het negatieve advies van de NVAO zal er wellicht een keuze worden gemaakt in het voordeel van de macrodoelmatigheid van het onderwijsaanbod. Het gevolg hiervan is dat er opleidingen voortgezet worden die onder de basiskwaliteit presteren, maar die door hun maatschappelijke functie onder het negatieve accreditatieoordeel uit kunnen komen. De uitwerking van dit calculerend gedrag is uiteindelijk voor de rekening van de student. Zij zullen een opleiding blijven volgen die niet aan de kwaliteitseisen voldoet, met alle eerder genoemde gevolgen van dien.

7.2 Strategisch gedrag van de instellingen

De strenge consequenties bij een negatief accreditatieoordeel dragen een gevaar in zich mee. Instellingen zullen alles doen om de accreditatie binnen te halen en gaan dus strategisch gedrag vertonen. Ze zullen zich beter voordoen dan dat ze daadwerkelijk zijn. De gewenste documentatie zal klaarliggen, met daarin perfecte beleidsdoelen en implementatietrajecten. Het zal voor de opleiding een inhaalrace worden om uiteindelijk de eisen af te vinken. De informatie blijft erg oppervlakkig en we kunnen niet tot de ware kwaliteitskern door dringen. Accreditatie is te veel een momentopname geworden waarbij de werkelijke kwaliteit van het onderwijs niet meer getoetst wordt, maar wel een hoop bureaucratie zal ontstaan.

Het ISO is daarom voorstander van een aanpassing van de termijn van accreditatie. De geldigheid van het accreditatiebesluit van 6 jaar is te lang. We moeten voorkomen dat instellingen te veel richten op deze cyclus en zorgen dat de opleidingen dan voldoen aan de kwaliteit. In 6 jaar kan er te veel gebeuren en zal er eerder een volgende controle moeten zijn. Het ISO is voorstander van een omloopsnelheid van 4 jaar. Ook deze termijn kent nadelen, denk aan de masters die een a twee jaar duren. Er zal altijd een ruime termijn blijven bestaan om de kosten van accreditatie op te kunnen vangen. Daarom zal er een grotere druk komen te staan op het interne kwaliteitszorgsysteem, de aanbevelingen uit hoofdstuk 5 worden nog urgenter.

Voor de nieuwe opleidingen geldt dit advies nog dringender. De geldigheid van het accreditatiebesluit van 6 jaar is ook hier veel te lang. De nieuwe opleiding moet zijn weg nog vinden in het opstellen van o.a. een intern kwaliteitszorgstelsel. De mogelijkheid dat dit kinderziektes met zich meebrengt is groot. Er kunnen in het ergste geval 6 generaties studenten tot de arbeidsmarkt toetreden die een opleiding hebben gevolgd die niet aan de kwaliteit voldoet. Het ISO stelt daarom voor een voorlopige accreditatie van 3 jaar in te voeren, waarna een reguliere accreditatie verkregen dient te worden.

7.3 De kosten van accreditatie

Wanneer een opleiding geaccrediteerd wil worden kunnen de kosten per opleiding oplopen tot ongeveer € 35.000 per opleiding. Instellingen zitten daarom niet te wachten op de accreditatietoetsen. Het is logisch dat instellingen niet pleiten voor een verkorting van de termijn van accreditatie van zes naar vier jaar. Dit betekent immers dat de kosten die gepaard gaan met accreditatie zullen verdubbelen. Op dit moment zijn er al verschillende ontwikkelingen gesignaleerd die aangeven dat de kosten bepaald strategisch gedrag in de hand werken. Instellingen gaan opleidingen bundelen tot een brede opleiding met meerdere specialisaties, waardoor ze uiteindelijk nog maar een keer accreditatie hoeven aan te vragen in plaats van bijvoorbeeld vijf keer. Dit scheelt dan al snel ruwweg € 125.000. Het geld wat nu in accreditatie zal gaan zitten kan niet meer uitgegeven worden aan puur onderwijs.

7.4 De druk op het stelsel van accreditatie

Er bestaan in Nederland bijna 8.500 opleidingen die ieder voor zich gevisiteerd en geaccrediteerd moeten worden door respectievelijk een VBI en de NVAO. De accreditatie van al deze opleidingen moet afgerond zijn rond 2008. Op dit moment zijn er 5 VBI's erkend door de NVAO⁵. Zij voldoen aan de criteria om visitaties te kunnen uitvoeren. Wanneer een opleiding een andere VBI aanwendt, zal deze door de NVAO getoetst moeten worden. De VBI's vinden zich voor de zware taak om slechts met zijn vijven al deze 8.500 opleidingen binnen zo'n korte periode te visiteren. Dat zal dus naar aller waarschijnlijkheid langer duren.

Daarnaast staat in het reglement voor de beoordeling van een opleiding dat de NVAO binnen drie maanden een aanvraag voor accreditatie beoordeeld moet hebben. Hier moet in acht worden genomen dat de NVAO een organisatie in oprichting is met een beperkte capaciteit. De grote hoeveelheid opleidingen, het beperkte aantal door de NVAO goedgekeurde VBI's en een NVAO in oprichting zetten het stelsel onder druk. Het is van groot belang dat we altijd zorgvuldig blijven accrediteren en daardoor tot een zorgvuldig en onafhankelijk oordeel komen. Het is daarom belangrijk nog eens te kijken naar het huidige stelsel, de mogelijkheden en de beperkingen om uiteindelijk te voorkomen dat het stelsel zijn doel voorbij schiet.

7.5 Calculerend gedrag van de VBI's.

De Visiterende en Beoordelende Instanties (VBI's) zijn de spil in het accreditatieproces. Zij zullen in opdracht van de instelling een beoordeling van de opleiding uitvoeren. De NVAO toetst deze externe beoordeling van de VBI's. Het is van groot belang dat het oordeel van de VBI een onafhankelijk oordeel is. De VBI's zijn marktpartijen en hebben daardoor redelijk veel bewegingsvrijheid bij het bepalen van hun werkwijze. Hieraan zijn verschillende risico's verbonden.

Theoretisch gezien is het op dit moment mogelijk dat een instelling een overeenkomst sluit met een VBI met als inzet dat de meeste, zo niet alle opleidingen, een positief visitatieoordeel krijgen. Positief beschouwd legt dit een inspanningsverplichting op aan een VBI. Negatief bekeken is hier sprake van een onwenselijke afspraak: de instelling verkrijgt positieve visitaties en de VBI is verzekerd van een reeks visitatieopdrachten.

⁵ Protocol VBI's NVAO 12 mei 2003

Een bijkomstigheid van de hierboven geschetste situatie kan zijn dat instellingen en VBI's prijsafspraken maken, ver onder de gangbare prijzen, waardoor er oneerlijke concurrentie ontstaat.

Een derde punt dat aandacht vraagt, heeft te maken met het feit dat sommige vakgebieden erg klein zijn. Hierdoor is de kans groot dat professor A van de opleiding Plant Biology aan de Universiteit van Utrecht de opleiding Biogeology van professor B visiteert en twee jaar later professor B de opleiding van professor A beoordeelt. Vanwege de beperkte grootte van sommige vakgebieden, is dit 'heen en weer visiteren' niet onvermijdbaar, maar een bittere noodzaak. Deze vorm van visitatie zou er echter toe kunnen leiden dat professoren onderling afspraken maken over goedkeuring, wat er op neerkomt dat de objectiviteit van het visitatieproces in het geding komt.

Het calculerende gedrag van de VBI's verdient meer aandacht dan het nu krijgt. Net als instellingen zullen zij inspelen op het systeem van accreditatie. Voorafgaand aan de werkelijke visitatie van de opleiding zullen zij de deur plat lopen bij de opleiding. Dit gaat verder dan informeren over de te doorlopen accreditatieprocedure. Ze zullen opleidingen adviseren wat er beter kan en hoe ze dat het beste aan kunnen pakken. Een negatief oordeel werkt ook niet in het voordeel van de VBI. Dit betekent dat VBI's zich naast hun primaire taak ook bezig gaan houden met andere taken die niet in het protocol van de NVAO staan. Deze uitbreiding van taken zullen doorberekend worden aan de instelling, waardoor het proces van accreditatie nog duurder wordt.

Om de hierboven beschreven risico's te voorkomen zal de rol van de VBI's goed in de gaten moeten worden gehouden. Om objectiviteit van het visitatieproces te garanderen, dient goed in de gaten te worden gehouden dat instellingen en VBI's geen overeenkomsten sluiten, waarbij de inzet een positief accreditatieoordeel is. Prijsafspraken moeten voorkomen worden en zeker bij kleine vakgebieden verdient het 'heen en weer visiteren' de nodige aandacht.

8 Conclusie en toekomstperspectief

Deze notitie heeft twee boodschappen. Enerzijds de beperkte voorbereiding op de consequenties van accreditatie door de instellingen, overheid en studenten en anderzijds de houdbaarheid van het accreditatiesysteem zelf.

Uit de cases en de aanbevelingen blijkt dat er nog veel moet gebeuren vanuit instellingen, overheid en studenten. Zijn deze veranderingen reëel? Instellingen moeten nu al veel bezuinigen en per jaar zal het besteedbare bedrag per student ook steeds meer afnemen. Daar komt nog eens bij dat het accreditatiesysteem zelf de opleiding en instelling klauwen met geld kost. In vergelijking met het verleden zijn instellingen veel meer kwijt aan het interne en externe kwaliteitszorgstelsel. Dit is allemaal geld wat ze dus niet rechtstreeks in het onderwijs zelf kunnen stoppen. Het stelsel komt behoorlijk onder druk te staan wanneer je al deze facetten bij elkaar optelt. De betrokken partijen voelen de druk van het stelsel en van de verantwoordelijkheid. Dit zorgt voor ongewenste reacties. Het strategische gedrag van zowel instellingen, overheid en de VBI's zorgt voor een oneerlijk kwaliteitszorgstelsel. De aanbevelingen in hoofdstuk 5 zijn een stap in de richting naar een volwaardig accreditatiestelsel. Het is echter niet voldoende.

Er speelt immers een grote 'maar' op de achtergrond. De ontwikkelingen binnen het hoger onderwijs gaan snel. Er zit veel haast achter bepaalde nieuwe ideeën en plannen voor het hoger onderwijs. Zo komt er een gehele nieuwe sectorwet, bekostigingsstelsel en studiefinancieringsstelsel. Al deze plannen zijn gebaseerd op een grote mate van flexibiliteit. Deze flexibiliteit is nog niet ingekaderd binnen het hoger onderwijs. Er blijven veel vragen open staan. Het begrip opleiding zal bijvoorbeeld veranderen. Wat gaat er straks geaccrediteerd worden: docenten, examencommissies, instellingen, begeleiding, etc? Het accreditatiestelsel zal aangepast moeten worden aan deze veranderingen. We zijn er daarom nog lang niet. Het is te vroeg om te stellen dat de kwaliteit van het hoger onderwijs gewaarborgd is, alleen omdat we het accreditatiestelsel onder controle zouden hebben.